

Részletes jelentés a kutatás eredményeiről

Kutatási kérdések

A 2008-ban kirobbant globális pénzügyi és gazdasági válság elérte a magyar háztartásokat is – a hatást több tényező is befolyásolta. Egyfelől eltért a különböző háztartások felkészültsége (munkaerőpiaci sérülékenysége, vagyoni helyzete, a háztartás tagjainak humán tőke ellátottsága, képzettsége), ami megszabta azokat a kereteket, hogy miképpen tudhattak alkalmazkodni. Másfelől, az alkalmazott kormányzati, szociálpolitikai, gazdaságpolitikai eszközrendszer, az intézményi átalakítások, strukturális kiigazítások és szociálpolitikai reformok is befolyásolták, hogy a háztartások milyen keretek között mozogtak. A kutatás célja az volt, hogy felmérje, hogy a háztartások, mint komplex társadalmi és gazdálkodó egységek hogyan reagálnak, alkalmazkodnak a makro változásokra.

A háztartások makro sokkokra, válságra adott megküzdési stratégiáit és döntéseit előzetesen a következő csoportokra osztottuk:

- a háztartás munkakínálatot, munkaerőpiaci viselkedést érintő döntései (a munkaerőkínálat bővítése, pl. belépés a munkaerőpiacra, a munka-magánélet egyensúlyának kialakítása, stb.);
- fogyasztási alkalmazkodás (elővigyázatosság mértéke, a fogyasztás simítása a gazdasági és életciklusok között);
- megtakarítások és eladósodottság alakítása;
- a háztartás humán tőkéjét alakító döntések (gyermekek és felnőttek oktatása, képzése, egészségügyi ellátása, stb.).

A reakciók időzítése és átfutási ideje eltérő lehet: bizonyos változtatások azonnal megtörténnek a válság során, más reakciók hatása pedig csak később jelentkezik. Azt feltételeztük, hogy a megtakarításról, fogyasztásról hozott döntések hamar megmutatkoznak a viselkedésben, a munkaerőpiaci reakciók valamivel lassabban történnek meg (a munkaerőpiac rugalmasságától függően), a humántőke beruházások és demográfiai válaszok pedig még lassabb ütemben valósulnak meg és hoznak eredményeket. Ezen kívül azt is feltettük, hogy nem minden viselkedési reakció érhető el az összes háztartás számára, vagyis fennállhat a stratégiák bizonyos mértékű útfüggősége. Döntő jelentőségű lehetett például a kezdeti eladósodottság és a hitelpiaci válságnak való kitettség is.

Módszertan és adatfelvétel – a kutatás 1. kötete

A kutatás – mivel a válság időszakában és az azt követően megváltozott háztartási viselkedést vizsgálta – idősoros elemzéseket is tartalmazott. Kiindulópontnak az utolsó „békeév”, 2007 szolgált, és a 2007-es Társi Háztartás Monitor vizsgálat, amelyben a háztartások objektív jellemzői mellett azok attitűdjeit, szociálpolitikával kapcsolatos véleményeit és beállítottságait is felmértük.

A jelen kutatás keretében a 2015-ös, 2016-os állapot felvételére két lépcsőben került sor. Egyfelől a Monitor 2015 „A” vizsgálatban lekérdeztük ugyanazokat a kérdésblokkokat, amelyeknek a segítségével a magyar háztartások munkaerőpiaci helyzete, fogyasztási szintje és szerkezete, valamint megtakarítási és eladósodottsági pozíciója a „végállapotban” (jelenlegi helyzetben) leírható volt. Az adatfelvétel 2015. október 9-től 2016. január 3-ig tartott, amelynek során 2772 sikeres háztartás-interjú és 5053 egyéni kérdőív készült el. A Monitor 2016 „B” adatfelvétele megismételte a 2007-es kérdésblokk fontosabb kérdéseit bizalomról, társadalmi kohézióról, illetve a szociálpolitikával kapcsolatos attitűdökről, így az értékrend változása is nyomon követhető volt. Ez az adatfelvétel 2016. március 17-től 29-ig tartott és összesen 1007 interjú készült. Mind a két adatbázis 2017-ben hozzáférhető lesz a Tárki adatbankjában.

Megjegyzendő, hogy a fenti megoldások módosulásokat jelentettek a kutatás eredetileg eltervezett menetében. Először is, a 2015-ös vizsgálat adatfelvételi periódusa egy bő hónappal tovább tartott (alapvetően az adatfelvételi folyamatok minőségbiztosítási szempontból megvalósított szigorításának/átalakításának következtében). Másodszor, a 2016 márciusában megvalósított második hullám (Monitor „B”) új, eredetileg nem tervezett retrospektív kérdésblokkokat tartalmazott és egy speciális, a társadalmi kohézió vizsgálatára alkalmassá tevő kérdésblokkot is magában foglalt. Ez a blokk egy a Monitor sorozat 2007-es hullámában előfordult és most „baseline”-nak tekintett, a társadalmi tőkével és a jóléti politikákkal kapcsolatos attitűdkérdés-csomagot tartalmazott. Ebben a két tekintetben a kutatás eltért az eredeti koncepciótól. Összességében azonban ezek a változások – bár módosításokat implikáltak a kutatás szerkezetében – az adatlevételek időbeni eloszlását érintették, költségvetési szempontok mentén nem tettek szükségessé átcsoportosításokat.

A 2007 és 2015 között a háztartások objektív helyzetében és viselkedésében bekövetkezett változások nyomon követésére két módszert alkalmaztunk. Az egyik megoldás az volt, hogy kihasználtuk, hogy a Tárki Háztartás Monitor vizsgálat egy adatfelvételi sorozat, amely kb. két évente lezajlott. Így a korábbi évek (2007, 2009, 2012, 2014) adatfelvételeiből nyert adatok ún. repeated cross section (ismételt keresztmetszeti) elemzésével következtethettünk a háztartási reakciókra. A másik megoldás a retrospektív kérdezés volt: a 2015. évi adatfelvétel kérdéseinek megtervezésekor egy speciális, válsághelyzetekről és reakciókról szóló retrospektív kérdésblokkot dolgoztunk ki. A blokk elkészítéséhez nemzetközi kutatómunkát végeztünk, felvettük a kapcsolatot az ezekben a témában nagy hagyományokkal rendelkező európai és amerikai kutatóhelyekkel, nemzetközi szervezetekkel, majd a tőlük kapott információk/javaslatok alapján dolgoztuk ki a saját kérdőívünket. Az adatfelvételről részletesen a kutatás első gyorsjelentése (Tárki, 2016) számolt be.

Validálások – a kutatás 2. és 3. kötete

A terepmunka minőségét – tekintettel az általános minőségromlási trendekre, amelyek az empirikus, személyes megkérdezésen alapuló kutatásokat jellemzik – megújított eljárásokkal

(kérdőbiztosi instrukciók, kísérőlevelek, szigorított ellenőrzési rendszer, stb.) biztosítottuk, amely a tervezettnél hosszabb kérdezési időszakhoz vezetett. A 2015-ös adatfelvétel során tapasztalt jelenségek és az előbb említett trendek arra indítottak bennünket, hogy megvizsgáljuk a Társi Háztartás Monitor vizsgálatsorozat adatainak külső érvényességét.

Arra voltunk kíváncsiak, hogy az általában mintegy kétezer háztartás személyes (utóbbi időben CAPI rendszerrel történő) megkeresése során a népesség egészére vonatkozóan milyen megbízhatóságú adataink keletkeznek. Elsősorban természetesen a vizsgálatsorozat legfrissebb, „Makro sokkok - mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon - A Társi Háztartás Monitor kutatás” címet viselő, 2015. évi adatai érdekeltek bennünket. Részben azért, hogy hosszabb idősorok áttekintésével ellenőrizni tudjuk a legfrissebb vizsgálat idősoros illeszkedését, részben pedig azért, mert alternatív adatforrások egyes esetekben csak a korábbi évekre álltak rendelkezésre, helyenként a korábbi Monitor hullámokat elemeztük. Referencia adatforrásaink közé a Központi Statisztikai Hivatal által végzett 2011-es Népszámlálási adatai, valamint az EU-SILC vizsgálatsorozat Eurostattól rendelkezésre álló mikrodadatai kerültek be. Ezek mellett a Nemzeti Adó és Vámhivaltól adatkérésünkre kapott személyi jövedelemadó-eloszlási statisztikákat használtuk fel. A nyugdíj adatok összevetésére az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF) publikusan rendelkezésre álló adatait használtuk. Ezenkívül a kedvezményezett település-besorolás és az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete által 2015-ben készített települési deprivációs index szolgált összehasonlítási alapul.

A kutatás második gyorsjelentésében (B.Kis – Tóth, 2016) arra fókuszáltunk, hogy a jövedelemeloszlás tetejéről milyen mértékben veszünk el embereket az adatfelvétel során. A tanulmányban előbb a Monitor adatoknak a demográfiai, háztartásszerkezeti, munkaerő-piaci és lakás-jellemzőit tekintettük át, majd a Monitorból felrajzolható jövedelemeloszlást vetettük össze alternatív adatforrásokkal. Becslésünk szerint a Monitor (2007, 2009, 2012, 2014) adatfelvételekben a háztartások összes számára vetítve átlagosan kb. 4% és 7% között volt a mintából kimaradt népesség az eloszlás tetején. Tekintettel arra, hogy a háztartások jövedelemeloszlásának tetején az átlagnál magasabb volt a háztartáslétszám, a Monitor a népesség alulról számított 92-95. percentiliséig találta meg az egyéneket.

A kutatás harmadik kötete (Szeitl, 2016) azt vizsgálta, hogy kik maradtak ki a Monitor 2015 kutatás során a jövedelemeloszlás aljáról, a településfejlettség és a népszámlálás adatai alapján. A többlépcsős, rétegzett valószínűségi mintavétel során a magyar lakosság területi elhelyezkedésére kaptunk reprezentatív mintát, ami nem egyenlő a település-fejlettségi, illetve a település szintű deprivációs mutatók reprezentálásával. Magasabb arányban kerültek a vizsgálatba a legjobb helyzetben lévő települések közül, a leszegényebb területek pedig jelentősen alul-reprezentáltak voltak. Ennek ellenére az eloszlás aljáról nem veszítettünk el személyeket (az intézményben élő, illetve hajléktalan népesség, azaz a lakosság 2,5-3 százalékán kívül) és háztartásokat. Mintánk a népszámlálás eredményeihez képest valamivel magasabb arányban reprezentálta a szegény, deprivált háztartásokat és az itt élő személyeket, amit részben a terepmunka során tapasztalható kérdőbiztosi torzítás magyarázhat.

Eredmények – a kutatás záró kötete

A kutatási keretet, módszertant és az adatok gondos validálását bemutató köteteket a kutatás alapkérdésére, vagyis a háztartás válság idején mutatott viselkedésére vonatkozó adatelemzések követték, amelyek elsődlegesen a Társadalmi Riport 2016-os kötetében jelentek meg, illetve amelyeket a projekt eredményeit bemutató e-book is tartalmaz.

Munkakínálat

A háztartások munkakínálatáról azt találtuk, hogy Magyarországon európai viszonylatban továbbra is alacsony volt a foglalkoztatottság és a munka eloszlása is egyenlőtlen volt, különösen a válság idején. A TÁRKI Háztartás Monitor 2009 és 2015 közötti adatfelvételei alapján 2009-ben az aktív korúak 18%-a élt nagyon alacsony és további 12% élt alacsony munkaintenzitású háztartásban.

A munkaerőpiachoz gyengén kötődők általában kevésbé képzettek és valamivel idősebbek voltak, mint a munkaerőpiacon erősebben integráltak. Főként az iskolai végzettség volt meghatározó, az alacsonyan és a magasán képzettek között permanens volt a szakadék, amely a válságos, zsugorodó munkaerőpiac mellett tovább mélyült. Az érettségivel nem rendelkezők nagyobb arányban számoltak be állásvesztésről a válság alatt és ennek megfelelően ebben a csoportban nagyobb arányban vállalt valamelyik háztartástag munkát a megélhetési nehézségek miatt. Azonban a munkahelyek megszűnéséhez képest ritkábban fordult elő, hogy a háztartás növelni tudta a munkaintenzitását.

A nagyon magas munkaintenzitású háztartásban élők mindössze 1–4%-a rekedt a relatív jövedelmi szegénységi küszöb alatt, míg az alig dolgozó háztartásokban élők 46–65%-a élt szegénységben. Vagyis, bár a munka hatékony védelmet nyújtott a szegénység ellen, recesszió idején a sérülékenyebb csoportok számára nehezen volt elérhető a munka által biztosított védőháló. Vagyis a munkakínálat-növelés mint háztartás-reakció esetében az eltérő végzettség vezethetett útfüggőséghez.

Fogyasztás

Megvizsgáltuk, hogyan érintette a magyar háztartások fogyasztását a 2007–2008-ban induló gazdasági válság. Csaknem minden harmadik háztartás döntött úgy, hogy gyakran vagy akár szinte folyamatosan visszafogja divat-, illetve elektronikai cikkekre fordított kiadásait, több mint a háztartások negyede rákényszerült arra, hogy alapvető élelmiszerek megvásárlásán spóroljon, élvezeti cikkekre pedig a vizsgált háztartások egyötöde kényszerült rendszeresen kevesebbet költeni a gazdasági válság kezdete óta. Ez a három volt a válság által leginkább érintett fogyasztási terület. A társadalmi dimenziók közül erőteljes összefüggés volt kimutatható a háztartásfő iskolai végzettsége, aktivitása, foglalkozása és a háztartás jövedelme között, de ezek mellett, a háztartásfő életkora és a háztartás mérete is kapcsolatban állt a kényszerű megtakarításokkal élő háztartások arányával.

A TÁRKI Monitor adatai alapján, a magyar háztartások 2015-ben havonta átlagosan 158 ezer forintot költöttek, mely 78–79 ezer forintnyi egy főre jutó fogyasztást, és az OECD1-skála szerint

pedig egy fogyasztási egységre nézve 89 ezer forintnyi kiadást jelentett. Összességében, a válságot követő, 2012 óta tartó fogyasztásbővülés folytatódott. (Bár az ennél a fogyasztás fogalomnál bővebb tartalmú és más adatforrásokon alapuló makroadatok a nemzetközi mezőnyben lemaradást mutattak.)

A háztartások legfőbb jellemzői alapján a korábbi évekhez hasonlóan a háztartás létszáma és fogyasztása között negatív összefüggés volt megfigyelhető, azaz minél kisebb volt a háztartás, annál nagyobb volt az egy főre jutó fogyasztása. A legfontosabb társadalmi jellemzők szerint vizsgálva a fogyasztást: a legmagasabb fogyasztási szintet a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozó, diplomás és szellemi munkát végző, illetve vállalkozóként dolgozó háztartásfővel rendelkező háztartások érték el. Ezzel szemben a legkevesebbet az alacsonyán képzett (érettségivel nem rendelkező), illetve inaktív háztartásfőjű, legalacsonyabb jövedelmi ötödbe tartozó, legalább négyfős háztartások fogyasztottak. Adataink szerint a vizsgált dimenziókban a fogyasztás egyenlőtlensége, az előző év növekedése után a 2012-es mintázatot mutatta.

Úgy tűnt, hogy egyrészt az átlagjövedelem szintjének emelkedése, másrészt a kormányzati „fogyasztás-politika” sok tételnél emelte az adott kiadásra fordító háztartások arányát. Növekedett a ruházkodásra, sportra, szépségápolásra és az üdülésre költő háztartások aránya. Adataink megerősítették azt a közgazdaságtanból jól ismert összefüggést, hogy az élelmiszerfogyasztás összes fogyasztáson belüli aránya szoros összefüggésben áll a háztartás gazdasági-társadalmi helyzetével, azaz a magasabb életszínvonalon élő háztartások kisebb arányban költenek élelmiszerre, mint az alacsonyabb státuszúak.

Megtakarítások, eladósodottság

Azt találtuk, hogy a megtakarítások felélése, illetve a hitelfelvétel a válsághelyzetben levő háztartások egyik lehetséges reakciója volt a jövedelemcsökkenésből adódó fizetési problémák mérséklésére. A válsághelyzetben levő háztartások mindkét stratégiát nagyobb arányban alkalmazták, mint azok, akik nem szenvedtek el jövedelemcsökkenést. Ugyanakkor az elemzés rávilágított ezeknek a válságkezelési lehetőségeknek a korlátaira is. A banki kölcsönfelvétel feltételei a válság utáni években nehezebbé váltak, ezért nem meglepő, hogy az informális kölcsönök szerepe legalább akkora volt a válsághelyzetben levő háztartásoknál, mint a banki kölcsönök szerepe. A vagyontárgyak eladása, a megtakarítások felélése pedig értelemszerűen csak azoknál a háztartásoknál volt járható út, akik rendelkeztek számottevő vagyonnal és/vagy megtakarítással.

A megtakarításokkal kapcsolatos makroadatok azt mutatták, hogy a háztartások nettó megtakarításai a gazdasági válság óta eltelt időszakban növekedtek. Ennek forrása elsősorban a háztartások csökkenő hitelfelvétele és a növekvő hitel-visszafizetés volt, de 2012 óta a pénzügyi eszközök felhalmozásának növekedése is hozzájárult ehhez. A háztartási mikroadatokból kirajzolódó kép is hasonló folyamatokat mutatott. A bankhitelek törlesztő háztartások aránya a 2010-es csúcs óta folyamatosan csökkent. Emellett látható volt az is, hogy a válság óta csökkent a törlesztési nehézségekkel küzdő háztartások aránya is, nemcsak azért mert egyre kevesebb család törlesztett hitelt, de azért is, mert a hitelt törlesztő háztartások között is csökkent a visszafizetési nehézségekkel küzdők aránya.

Humán tőke

A TÁRKI Háztartásmonitor 2015-ös hullámának adatai azt mutatták, hogy a humántőke-beruházásokat és a demográfiát érintő döntések fontos szerepet játszottak a háztartások alkalmazkodásában; a háztartások saját bevallásuk szerint használták ezeket az eszközöket arra, hogy terheiken könnyítsenek.

Magyarországon a válság közben és után is folytatódott az alacsony termékenység. A termékenység csökkenése nem egyértelmű, hogy a válsagnak volt köszönhető, lehetséges, hogy csupán a korábbi trendek folytatódását mutatta. A háztartásoknak viszonylag kis része nyilatkozta azt, hogy későbbre halasztotta gyermekvállalását, és még ennél is kevesebb azt, hogy korábban vállalt gyermeket a válság miatt. A gyermekvállalás későbbre halasztása egyáltalán nem korrelált a jövedelmi helyzettel, ez azt a feltételezést erősítette meg, hogy ez annak a tendenciának volt a folytatása, amely a gyermekszám csökkenéséhez vezet Magyarországon, és nem kifejezetten a válság hatását mutatta. A gyermekvállalás korábbra tolódása elsősorban a szegényebb családokat érintette, bár az esetszámok alacsonyak voltak. Összességében úgy tűnik, hogy a gyermekvállalás idejének megváltoztatása mint válságkezelési stratégia nem volt igazán jellemző a magyar háztartásokra.

Magyarországon kis mértékben megfigyelhető volt, hogy a háztartások bizonyos tagjai hazatértek külföldről, ez elsősorban a szegényebb családokra volt jellemző, és feltehetőleg azzal magyarázható, hogy a család itthon maradó részének nagyobb szüksége volt ezeknek a tagoknak a helyben végzett munkájára. Bizonyos családok Magyarországon belül költöztek össze takarékosági okokból, ez a stratégia leginkább a szegényebb családok körében volt jellemző. Nem csak az egész család költözése, de bizonyos családtagok Magyarországon belül máshol való, vagy külföldi munkavállalása is lehetőséget adhatott arra, hogy a háztartás helyzete javuljon. Az adatok azt mutatták, hogy elsősorban a szegényebb családokra volt jellemző az a stratégia, hogy Magyarországon belül máshol, és a gazdagabbakra az, hogy külföldön vállaltak munkát a család megsegítése érdekében.

Összességében azt láttuk, hogy az oktatásban részt vevők száma nőtt ebben az időszakban. Ennek természetesen nem feltétlenül a válság volt az oka. Az adatok alapján a háztartásoknak csak kis része függesztette fel vagy hagyta abba oktatásban vagy képzésben való részvételét ebben az időszakban. Míg a formális oktatás felfüggesztése melletti döntés úgy tűnik, hogy nem igazán függött a háztartás jövedelmi helyzetétől, addig azt is láthattuk, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások több esetben döntöttek amellett, hogy tanfolyamokon való részvételüket felfüggesztik. Ez magyarázható azzal, hogy míg a formális oktatás általában tandíjmentes, addig a tanfolyamokért sok esetben fizetni kell, ami az alacsonyabb jövedelmű háztartások számára nagyobb terhet jelenthet. A másik oldalról azt is láthattuk, hogy több háztartás válaszolta azt, hogy valamely tagja beiratkozott képzésre ebben az időszakban, mint azt, hogy kiiratkozott volna. Ez a stratégia különösen az alacsonyabb jövedelmű háztartások esetében volt jellemző, ahol az aktív háztartások közel 12%-a válaszolt igennel.

Érdekes eredmény, hogy a válság alatt az egészségi állapotok javulása volt megfigyelhető. Különösen annak tükrében, hogy mindeközben viszonylag sok háztartás nyilatkozta azt, hogy visszavágta egészségi kiadásait, nem fordult orvoshoz, csökkentette a gyógyszerekre költött összeget vagy lemondott egészségbiztosításáról. Erre a jelenségre egyébként más fejlett országokban is találtak példát.

Eredményeink összességében összhangban álltak a fejlett országokban korábban megfigyelt jelenségekkel. Míg a gyermekvállalás időzítését kevesen használták alkalmazkodási stratégiaként, addig az egészségi kiadások csökkentése vagy a máshol való munkavállalás a háztartások jelentős részét érintette.

Kohézió és attitűdök

Végül arra kerestük a választ, hogy a kohéziós deficit mennyire függhet(ett) össze a magyar gazdaságban és társadalomban is jelentős nyomot hagyó gazdasági válsággal és milyen változások történtek a társadalmi kohézió és az attitűdök terén 2007 és 2016 között. Azt is vizsgáltuk, hogy található-e valamilyen összefüggést a háztartásokat ért sokkhatások és az adott háztartások tagjainak attitűdjei között. Arra fektettük a hangsúlyt, hogy hogyan alakult az általános bizalom a társadalomban, mely értékeket tekintették az emberek a siker kulcsának és milyen szintű állami gondoskodásra tartottak igényt 2007-ben, majd – többek között egy gazdasági válság átélése után – 2016-ban. Az emberekbe vetett bizalom a társadalmi kohézióról, az összetartozás érzéséről adott képet, az pedig, hogy mit tartottak a társadalom tagjai a siker forrásának, ennek a társadalmi szövetnek a működési mechanizmusairól árulkodott. A működési mechanizmushoz szorosan kötődik, hogy a rendszerben milyen szerepet szántak az államnak, pl. milyen szintű és típusú beavatkozásokat vártak el a társadalom tagjai az államtól.

Azt találtuk, hogy az emberek kevésbé bíztak egymásban 2016-ban: bőven többségben voltak azok, akik inkább nem bíznak az emberekben és óvatosságra intenek (kb. 60%). A siker kulcsának pedig egyre kevésbé az egyéni erőfeszítést tartották, sokkal inkább a megfelelő kapcsolatok jótékony hatásában hittek. 2016-ban már csak a válaszadók kb. bő negyede tartotta a kemény munkát a legfontosabbnak, míg 2007-ben a minta bő harmada vélekedett így. Ezzel párhuzamosan 2016-ban több, mint a felnőtt népesség harmada a kapcsolatokat tartotta a legfontosabbnak, míg 2007-ben a válaszadóknak csak az ötöde gondolta így. A passzív, külső körülmények determináló erejét felülértékelő társadalomképpel összhangban állt a meglehetősen paternalista hozzáállás, bár e tekintetben nem történt számottevő változás az elmúlt években.

A fent említett jelenségek, változások és a válság között általában nem találtunk összefüggést. Mindössze két változó esetében volt kimutatható kapcsolat a háztartást ért sokkok és az attitűdök között. Akik anyagi nehézséggel küszködtek a válság során, azok általában kisebbnek tartották az egyéni ambíció sikerességben betöltött szerepét. Lehetőséges, hogy a sokkokat megélt személyek úgy érezték, hogy legjobb igyekezetük ellenére sem tudták elkerülni a válság negatív hatását, így kiábrándultak az egyéni törekvés szerepéből. Ezenkívül az államtól nagyobb

munkabiztonság biztosítást vártak a válság által sújtott háztartásokban élők. A paternalistább hozzáállást magyarázhatja, hogy a válság egyik legsúlyosabb következménye az állásvesztés lehetett, így akiket személyesen is érintett a munkaerőpiac zsugorodása, azok erősebb támogatásra vágytak, vágytak volna.

Összegzés

Összességében azt találtuk, hogy a háztartások változatos reakciókat adtak a válság okozta anyagi nehézségekre. A megküzdési stratégiák valóban összefüggtek a szocio-gazdasági jellemzőkkel. Az alacsonyan és a magasan képzettek munkakínálata közötti szakadék a válságos, zsugorodó munkaerőpiac mellett tovább mélyült, vagyis a sérülékenyebb csoportok számára nehezen volt elérhető a munka és az általa biztosított védőháló. Hasonlóképp, a kényszerű megtakarítások is összefüggést mutattak a háztartásfő iskolai végzettségével, aktivitásával, életkorával és a háztartás méretével is. Leginkább a divat-, illetve az elektronikai cikkek, az alapvető élelmiszerekre és az élvezeti cikkek fordított kiadások csökkentése volt jellemző. A megtakarítások felélését, illetve a hitelfelvételt nagyobb arányban alkalmazták a válsághelyzetben levő háztartások, viszont a vagyontárgyak eladása, a megtakarítások felélése értelemszerűen csak azoknál volt járható út, akik rendelkeztek számottevő vagyonnal és/vagy megtakarítással. A humán tőkét alakító döntések közül a munkavállalás érdekében történő belföldi költözés elsősorban a szegényebb családokra volt jellemző, míg a tehetősebbek inkább külföldön vállaltak munkát. Az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások több esetben döntöttek amellett, hogy tanfolyamokon való részvételüket felfüggesztik, mindazonáltal ugyanebben a körben még gyakrabban fordult elő, hogy egy háztartástag beiratkozott valamilyen tanfolyamra. Érdekes, hogy bár a válság időszakában a háztartások csökkentették az egészségügyi kiadásaikat, az egészségi állapot általában véve javult a vizsgált időszakban. Végezetül, a társadalmi kohézióról alkotott kép romlott, alacsony az általános bizalom és magas a passzivitás a társadalomban, azonban a válság és az alacsony kohézió között nem találtunk összefüggést.

Adat archiválás, hozzáférhetőség

Ezen túl a kutatás fontos eredménye a Háztartás Monitor 2015 adatbázis, amely hozzáférhető lesz a szélesebb itthoni és nemzetközi tudományos közösség számára a TÁRKI Adatbankon, illetve a LIS (Luxembourg Income Study) adatbázisán keresztül, teljes összhangban a kutatás kiinduló koncepciójával.

Tudományos közlemények jegyzéke

1.1. Kutatási gyorsjelentések

TÁRKI (2016): Makro sokkok – mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon. A TÁRKI Háztartás Monitor kutatás 1. gyorsjelentése. Kézirat.

B. Kis Anna – Tóth István György (2016): A Monitor alapvető demográfiai és jövedelmi adatainak összevetése más adatforrásokkal. „Makro sokkok – mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon - A TÁRKI Háztartás Monitor kutatás” 2. kötete. Kézirat.

Szeitl Blanka (2016): A Monitor szegénységgel és deprivációval kapcsolatos adatainak összevetése más adatforrásokkal. „Makro sokkok – mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon - A TÁRKI Háztartás Monitor kutatás” 3. kötete. Kézirat.

1.2. Kutatási közlemények

Branyiczki Réka (2016): Háztartások munkakínálata a válság előtt, közben és után. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

Gábos András – Szivós Péter – Tátrai Annamária (2016): Jövedelmi szegénység és társadalmi kirekesztettség Magyarországon. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

Kolosi Tamás – Fábíán Zoltán (2016): Vagyoneeloszlás Magyarországon, nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

Medgyesi Márton (2016): Magyar háztartások megtakarításai és eladósodottsága. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

Szivós Péter – Simonovits Bori (2016): Háztartások fogyasztási viselkedése. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

Tóth István György (2016): Középosztály(ok) Magyarországon és Európában. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi riport 2016. Budapest, TÁRKI.

1.3. A kutatás zárókötete

Tóth István György (szerk.) (2016): A háztartások viselkedése a válság idején és azt követően. A „Makro sokkok - mikro válaszok: sikeres és sikertelen háztartási alkalmazkodás a válság idején Magyarországon - A Tárki Háztartás Monitor kutatás” záró beszámolója. E-book, Budapest, TÁRKI.